

ЗМІСТ ПЕДАГОГІЧНОГО ПОНЯТТЯ „ВІЙСЬКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ”

Проаналізовано зміст поняття „військова діяльність”.

Ключові слова: діяльність, форми діяльності, етапи діяльності, військова діяльність.

В статті аналізується сутність поняття „воинская деятельность”.

Ключевые слова: деятельность, формы деятельности, этапы деятельности, воинская деятельность.

In the article analysed the essence of the concept of "military activities".

Key words: activity, forms of activity, the stages of activity, military activity.

Специфічним і дуже важливим видом людської діяльності у всі часи була військова діяльність. Впродовж усієї історії наші співвітчизники постійно вставали на збройний захист Батьківщини, присвячували себе військовій службі. Не втратила своєї значущості ратна праця воїнів і на сьогоднішній день. Проте об'єктивні умови військової діяльності в нашій країні за останні роки кардинальним чином змінилися. У зв'язку з цим зростає необхідність посилення уваги до мотиваційно-сміслової сфери діяльності військових кадрів. Актуальність даної проблеми обумовлена: по-перше, неефективністю військової реформи, що проводиться, матеріально-фінансовими труднощами, обвальним скороченням армії і флоту, падінням престижу військової служби, відсутністю механізму реалізації "пакету військових законів"; по-друге, провалами у виховній роботі на етапі зміни духовних цінностей і орієнтирів у суспільстві, що призводить до зниження морально-психологічного стану військовослужбовців. Воно проявляється, перш за все, у відсутності у більшій частині особового складу чіткого уявлення про цілі і завдання військової служби, "розмитість" ідеалів і цінностей, нечіткість світоглядних і етичних позицій, у небажанні виконувати військовий обов'язок, у високому рівні злочинності і різних форм аморалізму; по-третє, деформацією власне мотиваційної сфери діяльності військових кадрів, втратою переконаності в необхідності, цінності, соціальної і особистої значущості військової служби, ратної праці. Цим пояснюється певна світоглядна розгубленість наших військовослужбовців, особливо молодих, втрата ними життєвої перспективи, цілей і сенсу військової служби.

Методологічні основи системи понять про діяльність були закладені в працях Б. Г. Ананьєва, Л. С. Виготського, Н. В.

Кузьміної, О. М. Леонтьєва, С. Л. Рубінштейна та інших вчених. У працях цих та інших авторів підкреслюється, що діяльність є одиницею життя, і функція її полягає в тому, щоб орієнтувати людину у предметному світі, допомагати їй встановлювати взаємозв'язки і вступати в активні відносини зі світом, що оточує.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що сутність військової діяльності була предметом дослідження багатьох вчених: О. В. Барабанщикова, О. В. Бойка, Є. Ю. Литвиновського, А. Г. Маклакова, В. В. Ягупова тощо. Нами на основі аналізу наукових досліджень даних вчених виявлено, що не повною мірою вивчена проблема організації якісної підготовки майбутніх офіцерів, які б володіли знаннями, навичками і вміннями, необхідними для виконання посадових обов'язків у сучасних умовах військової діяльності.

Одним із напрямків професіоналізації ЗС України є підвищення особистого професійного рівня військовослужбовців шляхом удосконалення системи освіти, фахової підготовки, запровадження системи підвищення кваліфікації офіцерського складу [1]. Реалізація вказаного положення у ВВНЗ потребує постійного критичного осмислення підходів до організації навчально-виховного процесу, змісту фахової підготовки, виховання майбутніх офіцерів, розроблення та впровадження перспективних технологій навчання, зважаючи на кращі традиції й досягнення вітчизняного та європейського досвіду.

Головними видами людської діяльності є праця, учіння, гра. Інші види діяльності – суспільно-політична, педагогічна, військова, спортивна тощо – це різновиди праці, які завжди мають суспільний характер. У будь-якому виді діяльності людина, колектив виявляються і формуються.

Отже, діяльність – це цілеспрямований

процес взаємодії людини з навколишнім світом, у процесі якої вона відображає своє ставлення до світу, до самої себе, до речей. У ній ніби поєднується людська індивідуальність та об'єктивний світ. Це – момент істини людської суті та людського буття.

Існують різноманітні *класифікації форм діяльності*:

– матеріальна (практична) і духовна (теоретична);

– виробнича та соціальна;

– репродуктивна та продуктивна тощо.

З погляду творчої ролі діяльності в соціальному розвитку особливе значення має поділ її на: репродуктивну, що спрямована на отримання вже відомого результату відомими ж засобами; продуктивну або творчість, пов'язану із виробленням нових цілей і відповідних їм засобів або з досягненням відомої мети за допомогою нових засобів.

Важливе місце в ієрархії різновидів діяльності посідає *військова діяльність*, що зумовлено її особливою соціальною значущістю, тобто в межах сфери суспільно-політичної діяльності правомірно виділяється такий її специфічний вид, як *військова та бойова діяльність*. Іншими словами, розглядається особливий процес діяльності збройних сил у мирний (*військова діяльність*) і воєнний час (*бойова діяльність*).

Військова діяльність – це складне соціальне явище, яке як частина суспільного життя, є матеріальною, наочною і доцільною діяльністю людей в галузі військової справи і включає військово-практичну і військово-дослідницьку діяльність [2]. Її зміст і форми постійно змінюються і розвиваються. У процесі історичного аналізу її проявів виділяють військовий досвід минулого і сучасну військову діяльність.

Військова діяльність здійснюється у формі збройної боротьби, бойового чергування, бойової і морально-психологічної підготовки військ, управлінської діяльності штабів та інших органів військового управління, підготовки військових кадрів, військово-наукової діяльності тощо. Форми військової діяльності нерозривно взаємопов'язані, доповнюють і зумовлюють одна одну. Військову діяльність можна розглянути з погляду аналізу послідовності *основних етапів діяльності* взагалі:

– визначення мети і планування майбутніх дій;

– організація умов діяльності, вибір її засобів і методів;

– реалізація програми діяльності та її здійснення;

– забезпечення контролю та оцінювання її результатів, зіставлення їх з метою діяльності і продовження подальшої діяльності на основі оцінювання проміжного результату.

На всіх етапах практична військова діяльність нерозривно пов'язана з теоретичною.

Наступною важливою характеристикою військової діяльності є єдність двох її боків – суб'єктивного й об'єктивного. Суб'єктивний бок – це особа (суб'єкт) з її мотивами, знаннями, навичками, вміннями, культурою, досвідом конкретного виду діяльності. Об'єктивний бок – це сукупність об'єктів, які включаються особою в певні взаємодії і виступають як предмети, засоби і продукти військової діяльності. Об'єктом військової діяльності може виступати як навколишня дійсність, так і сама особа, які постійно змінюються під впливом суб'єкта діяльності. Зміна суспільства призводить до зміни воїна, що дозволяє йому як суб'єкту діяльності постійно розвиватися, збагачувати мотиваційно-сміслову та ціннісну сферу своєї діяльності.

Військова діяльність має соціальне, людське і культурне значення. Способи і критерії, на підставі яких проводяться самі процедури її оцінювання, закріплюються в суспільній свідомості і культурі у формі цінностей, настанов і оцінок, імперативів і заборон, цілей і проектів, нормативних уявлень, виступаючи орієнтирами життєдіяльності у військовій сфері та військово-соціальному середовищі. Наприклад, у ціннісних категоріях виражені граничні орієнтації знань про військову діяльність, інтереси і переваги різних суспільних груп та осіб. Кожне історично конкретне суспільство може характеризуватися специфічним набором та ієрархією цінностей військової діяльності, система яких виступає як найбільш високий рівень соціальної регуляції. У ній зафіксовані ті критерії соціального визнання військової діяльності (дані суспільством і соціальною групою), на основі яких розгортаються конкретні і спеціалізовані системи її нормативного контролю, відповідні суспільні інститути і самі цілеспрямовані дії людей. Засвоєння системи цінностей військової діяльності окремою особою є однією із умов її соціалізації і підтримки нормативного порядку у суспільстві.

Військова діяльність має чимало специфічного у проявах моральності. У соціальному плані етичні орієнтири людей у процесі військової діяльності єдині, тотожні, нерозривні з моральними процесами, що протікають у суспільстві. Разом з тим характер реалізації цих загальних принципів і положень в умовах військової діяльності своєрідний, специфічний, а дуже часто й аморальний. Ще Платон відзначав, що моральні чесноти виявляються залежно від стану: чеснота мудрості властива філософам, помірність – ремісникам, а мужність і хоробрість – воїнам [3]. Етика військової діяльності розглядає специфіку прояву моралі у процесі її здійснення, шляхах і способах формування морально-бойових якостей воїнів і проявах в умовах війни.

Важливою специфічною вимогою етики військової діяльності є постійна готовність і моральна здатність здійснювати збройне насильство на користь захисту суспільства, досягти поставлених командуванням цілей навіть ціною самопожертви. У зв'язку з цим вона є однією з небагатьох сфер людської діяльності, де моральні норми виконання обов'язку вимагають у разі потреби віддати своє життя на благо Вітчизни. Морально-бойові якості – відвага, мужність, героїзм, військова честь і гідність, здатність до беззаперечної покори тощо – складають важливі риси військової моралі, специфіка яких полягає не тільки у необхідності особливих якостей, але і в особливому характері їх прояву і формуванні у процесі військово-професійної та бойової підготовки.

Специфіку військової діяльності та її відмінності від інших видів діяльності можна розглянути і за іншого боку. Як ми вже визначали, універсальними видами людської діяльності є праця, навчання та гра. Військова діяльність, поза сумнівом, включає в себе всі ці види діяльності, кожен з яких переважає над іншими на певному етапі військової служби особи.

Важливим засобом здійснення військової діяльності є спілкування. Особливість спілкування у військовому середовищі як обмін інформацією, що здійснюється у військовій діяльності, полягає в тому, що, на відміну від спілкування у невійськовій сфері, воно має відому межу відвертості, а у ряді випадків спеціально скеровано на приховування інформації або помилкове інформування. Специфіка спілкування як обміну діяльністю виявляється в тому, що в умовах військової

діяльності цей обмін направлений на знищення супротивника. Чи є військова діяльність працею?

Праця – це продуктивна, творча діяльність, яка дає благо. Військова діяльність – продуктивна, оскільки вона “продукує” захист, тобто послугу. У цьому сенсі військова діяльність є працею. Але вона не спрямована на створення нових благ, більше того, у воєнний час вона переважно руйнівна. Нерідко стверджується, що у разі ведення справедливої війни це руйнування здійснюється заради творення. Але тут радше закладена ідеологічна оцінка майбутнього творення, а з погляду загальнолюдської оцінки будь-яка війна – це руйнування. У цьому сенсі військова діяльність є функціональною, а не виробничою. Їй властиві і деякі інші риси, що вказують на її зв'язок із працею. Серед них можна відзначити наявність певної технології, необхідність конкретних навичок і вмінь, знань, компетентності та майстерності для успішного її здійснення. Будучи дуже складною за своїм змістом, вона вимагає особливої напруги духовних, психічних і фізичних сил.

Інша “функціональна” риса, властива військовій діяльності, полягає в тому, що вона вимагає ініціативності і творчості. Їх необхідність у військовій діяльності зумовлена новизною і нестандартністю вирішуваних бойових і навчально-бойових завдань, постійно виникаючими новими ситуаціями, які при всій ретельності прогнозування не можна наперед запрограмувати і передбачити. Це, безсумнівно, є могутнім імпульсом для розширення діапазону спонукальних мотивів діяльності військових фахівців.

Отже, на нашу думку, військова діяльність – це діяльність, яка, з одного боку, має всі основні характеристики будь-якої праці, а з іншого – вона непричетна до безпосереднього виробництва матеріальних благ, яка може поділятися на неруйнівну (в умовах мирного часу) і руйнівну (в умовах війни). Причому остання у залежності від соціальної спрямованості, цілей та інтересів її суб'єктів може виконувати як позитивну, так і негативну роль у суспільному прогресі.

Специфіка військової діяльності виявляється в наявності в ній ігрового елемента. Такі ознаки гри, як хитрість, раптовість, обман, зберігають своє значення і для військової діяльності ядерно-космічного століття. Як структурні елементи військової, так й іншої діяльності, виділяють

її цілі, суб'єкт, об'єкт, засоби і результат. Суб'єктом військової діяльності виступає суспільство, соціальні спільності, особа. А це означає, що проблеми міжнародної безпеки значною мірою залежать від того, які суспільні сили виступають у ролі суб'єктів військової діяльності. Об'єктом будь-якої діяльності, у тому числі і військової, є те, на що вона направлена. Суб'єкт і об'єкт діяльності взаємопов'язані і можуть навіть мінятися місцями.

Важливим структурним елементом діяльності є мета, під якою розуміється ідеальний образ бажаного майбутнього результату. У військовій діяльності ставиться не одна, а комплекс цілей, що мають свою ієрархію. Найважливіші цілі військової діяльності закріплюються у Концепції (основи державної політики) національної безпеки України [4].

Реалізація цілей військової діяльності здійснюється за допомогою певних засобів. Цілі і засоби військової діяльності знаходяться в діалектичній єдності. Засоби військової діяльності – це засоби збройного насильства, перш за все зброя і бойова техніка. Мета військової діяльності, що реалізується за допомогою її специфічних засобів, дає результат військовій діяльності. Під результатом військової діяльності слід розуміти тільки ті зміни, які передбачалися, ставилися як мета або завдання, і не потрібно плутати результати з наслідками. Військова діяльність стосовно своїх результатів має певну специфіку. У ній найбільшою мірою може відбуватися не співпадіння мети і результату, оскільки протиборчі сторони спеціальним завданням своєї діяльності ставлять недопущення такого збігу в супротивника.

Військова діяльність як особливий вид людської діяльності виконує важливі соціальні функції. Вона в руках певних суспільних сил виступає засобом насильства. У цих умовах вона реалізується у формі війни або збройної боротьби. Війна як продовження політичної діяльності іншими, а саме насильницькими, засобами, є частиною політики. Ось чому військова діяльність використовується в політиці як засіб насильства. Вона є специфічним засобом зміни політичних відносин у суспільстві шляхом насильства. Політичні цілі війни та інтереси забезпечення безпеки суспільства визначають у ньому характер військової діяльності. Збройна боротьба, у процесі якої протиборчі сторони досягають поставлених цілей, змінює характер життєдіяльності всього суспільства.

Військова діяльність виступає засобом захисту суспільства від збройного вторгнення ззовні, що загрожує його суверенітету і цілісності, тобто виконує функцію захисту суспільства. Разом з тим у процесі військової діяльності воєнного часу нерідко відбувається руйнування старого і створення нового суспільно-політичного ладу в тому або іншому суспільстві.

Виховна функція військової діяльності виявляється в тому, що вона здійснює виховний вплив на людей. З одного боку, її результатами є страждання і смерть. Цим виховується негативне ставлення до військової діяльності в цивілізованому суспільстві, а з іншого – вона виступає нерідко єдиним засобом звільнення і захисту тих або інших народів. Все це накладає відбиток на свідомість і підсвідомість людей, на їх поведінку і діяльність в умовах підготовки держави до війни і в ході її проведення. І, нарешті, вона виступає як засіб отримання знань про війну і військове будівництво. Але це вже діяльність особлива – військово-пізнавальна, дослідницька.

Ми вважаємо, що у вузькому значенні *військова діяльність* – це процес виконання військовослужбовцями завдань військової служби у процесі реалізації ними своїх посадових компетенцій, що виражається в опануванні ними основами військової майстерності, набуванні військово-професійної та фахової компетентності, вивченні бойової техніки і зброї, несенні бойового чергування, веденні бойових дій та виконанні інших навчальних і навчально-бойових завдань.

О. В. Барабанщиков визначає, що військова діяльність є специфічною за своєю структурою, цілями, мотивами, засобами, способами і прийомами, зовнішніми і внутрішніми умовами виконання, а ми додаємо – і результатами.

Головною її метою в мирний час є підготовка військовослужбовців до ведення бойових дій проти агресора, а у разі війни – розгром супротивника. Засоби військової діяльності – зброя і бойова техніка. Результат військової діяльності в мирний час – боєдатність і боєготовність військ, їх бойовий вишкіл, дисципліна; у воєнний час – розгром агресора, досягнення перемоги [5].

Конкретний процес військової діяльності охоплює такі складові:

- усвідомлення військовослужбовцями поставленого перед ними завдання;
- формування мотивів і вироблення плану майбутніх дій;

- застосування засобів і прийомів діяльності (зброя і бойова техніка);
- регулювання дій відповідно до завдання;
- оцінювання одержаних результатів.

Зміст і структура військової діяльності змінюються залежно від того, чи є вона індивідуальною, груповою (колективною) або управлінською. У всіх випадках у цьому процесі різнобічно виявляються військовослужбовець і колектив, їхнє мислення, відчуття і настрої, воля, досвід, спрямованість, здібності.

Оскільки військова діяльність, особливо в бойовій обстановці, відбувається у складних, швидко змінних, напружених ситуаціях, для її здійснення необхідні достатньо стійкі мотиви, добре розвинені пізнавальні процеси, емоційно-вольова стійкість, майстерність. Отже, і керівництво військовослужбовцями у процесі їх діяльності вимагає від офіцера застосування різних заходів, спрямованих на її оптимізацію та підвищення ефективності.

Все це висуває особливі вимоги до особистості офіцера та до його особистісних, професійно важливих, індивідуально-психологічних і суб'єктних якостей, рис і властивостей.

В умовах різкого погіршення об'єктивних основ військової діяльності (кризова ситуація в соціально-економічній сфері, руйнування духовних зв'язків суспільства, проблеми у власне військовій сфері тощо) перед суспільством, керівниками всіх рівнів постає завдання щодо збереження Збройних сил і військових кадрів. Престиж військової служби в умовах сучасної України можливий лише шляхом реалізації комплексу заходів: матеріально-фінансових – високе грошове забезпечення,

створення комфортних соціально-побутових умов, продовольче, речове й інше забезпечення військовослужбовців тощо; ідеологічних – формування в суспільстві пошани до військовослужбовців, поширення і пропаганда ідеї служіння Вітчизні і відповідних видів цінностей тощо (особлива роль при цьому відводиться засобам масової інформації); психологічних – культивування високої мотиваційної сфери військової діяльності, що є сукупністю певних потреб, інтересів, стимулів, цілей, ідеалів і життєвих орієнтирів; політичних – створення високопрофесійної армії, що є за своїм духом дійсно народною, готовою надійно захищати інтереси і безпеку Вітчизни; власне соціальних – закріплення і підтримка особливого соціального статусу військовослужбовців, тобто додання їм особливих прав і обов'язків, відповідальності за країну і державу; використання армії як соціального «ліфту» для підйому і входження у вищі шари суспільства і ін.

Окремими напрямами подальших науково-педагогічних досліджень, які потребують науково-методичного обґрунтування, можуть бути такі: визначення цілей, принципів і змісту підготовки майбутніх офіцерів до військової діяльності у сучасних умовах; дослідження суперечності між процесом професіоналізації армії, переходом на контрактну систему комплектування особового складу, яка вимагає беззаперечного виконання вимог будь-якого наказу правлячої державної еліти з одного боку, а з іншого - гармонізації мотиваційно-сислової сфери військової діяльності, що припускає вільний, усвідомлений вибір цілей своєї діяльності і засобів їх реалізації..

Література

1. Біла книга 2009. Збройні Сили України. – К. : Міністерство оборони України, 2010. – 85 с.
2. Яременко Ю. Ф. Соціально відповідальна поведінка військовослужбовців у процесі військової діяльності: структура, показники, соціально-психологічний механізм : дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.03 / Яременко Юрій Федорович. – К., 1996. – 190 с.
3. Лосев А. Ф. Комментарии к диалогам Платона [Електронний ресурс] / А. Ф. Лосев. – К : PSYLIB, 2005. – Режим доступу: <http://psylib.org.ua/books/losew06/index>.
4. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України, схвалена ВР України 16 січня 1997 року // Національна безпека України, 1994-1996 рр.: наук. доповідь НІСД / [редкол. О. Ф. Белов (голова) та ін.]. – К. : НІСД, 1997. – С. 184 – 195.
5. Основы военной психологии и педагогики : учеб. пособ./ под ред. А. В. Барабанщикова. – М. : Воениздат, 1981. – 366 с.